

Titlul cursului: TEORII ETICE: Teoriile etice ale lui Kant, Mill și Hare. (2008-2009).

Anul: II

Titular: Prof. dr. Valentin Mureșan

Seminar: Prof.dr. V. Mureșan, lect.dr. Emanuel Socaciu

Structura cursului:

1. Etica lui Kant ca etică a autonomiei. Sistemul eticii kantiene; etica pură și etica empirică; ce înseamnă a acționa moral; „conform datoriei” și „din datorie” (IMM, Prefață).
2. Imperative ipotetice și categorice; tipuri de ființe raționale (din punct de vedere moral); ierarhia obligațiilor morale (Secțiunea I).
3. Principiul suprem al moralității: principiul autonomiei; formulele principiului suprem al moralității (Secțiunea II).
4. Aplicarea teoriei lui Kant.
5. Utilitarismul britanic în context istoric. Kant, Bentham și Mill. Calculul fericirii la Bentham. „Știința morală” și „arta moralității” la J. S. Mill (*Eseuri etice*); principiul millian al utilității (U. II).
6. Tipuri de utilitarism. De ce fel este utilitarismul lui Mill?
7. Procedura de decizie în etica lui Mill. Aplicații
8. Teoria etică a lui R. Hare ca sinteză a utilitarismului și kantianismului; teoriile meta-etice absorbite în „prescriptivismul universal”.
9. Meta-etica lui Hare: prescriptivismul universal.
10. Etica normativă a lui Hare: cele „două niveluri ale gândirii morale”.
11. Cum funcționează teoria lui Hare.
12. Teoriile etice și „etică aplicată”.

Obiective didactice de ansamblu:

1. Transmiterea unui vocabular minimal, a unor principii și metode care să permită studenților înțelegerea problematicii ridicate de cei trei autori.
2. Formarea deprinderilor de a interpreta un text filosofic.
3. Formarea capacității de a aplica testele etice furnizate de cele trei teorii.

Bibliografie:

I.Kant, <i>Întemeierea metafizicii moravurilor</i> , Editura Humanitas, 2007. J. S. Mill, <i>Utilitarismul</i> , în V. Mureșan, <i>Utilitarismul lui J. S. Mill</i> , Paideia, 2002. - - - <i>Filosofia morală a lui R. M. Hare</i> , (ed. V. Mureșan), Editura Paideia, 2006.
--

Alte lucrări utile traduse în limba română :

- I. Kant, *Scriseri moral-politice (Metafizica moravurilor)*, Editura științifică, București 1991 (trad. R. Croitoru).
- I. Kant, *Prolegomene*, Editura științifică și enciclopedică, București 1987 (reeditată la Editura All, 1996) (trad. M. Flonta, T. Kleininger).
- I. Kant, *Critica rațiunii pure*, Editura IRI, București, 1998 (trad. N. Bagdasar, E. Moisuc; ediție îngrijită de I. Pârvu).
- I. Kant, *Despre pedagogie*, Paideia, București, 2002 (trad. T. Brăileanu).
- I. Kant, *Religia în limitele rațiunii pure*, Humanitas, 2004 (trad. Radu Gabriel Pârvu).
- I. Kant, *Antropologia*, All, 2002 (trad. R. Croitoru).
- J.S.Mill, *Despre libertate*, Humanitas, București, 1994 (trad. A.P. Iliescu).
- J. S. Mill, *Eseuri etice*, Paideia, 2003 (ed. V. Mureșan).
- J. S. Mill, *Autobiografie*, Editura Incitatus, București, 2003.
- R. Hare, *Binele; Înțeles și universalizabilitate*, în V. Mureșan (ed), *Valorile și adevărul moral*, Editura Alternative, 1995.
- R. Hare, *Nimic nu contează. Este posibilă anihilarea valorilor?*, în V. Mureșan (ed), *Axiologie și moralitate*, Editura Punct, București, 2001.
- R. Hare, *Libertate și rațiune. Un exemplu practic*, în M. Flonta (ed), *Filosoful-rege?*, Humanitas, 1992.
- R. Hare, *Baza filosofică a eticii psihiatrice*, în S. Bloch, P. Chodoff (ed), *Etica psihiatrică*, Asociația psihiatrilor liberi, București, 2000.
- R. Hare, *Avortul și regula de aur*, în A. Miroiu (ed), *Etica aplicată*, Editura Alternative, 1995.

Comentarii la *Întemeierea metafizicii moravurilor*

- Allison, H.E., *Kant's Theory of Freedom*, Cambridge University Press 1990.
- Aune, B., *Kant's Theory of Morals*, Princeton University Press 1979.
- Duncan, A.R.C., *Practical Reason and Morality. A Study of Immanuel Kant's "Foundations for the Metaphysics of Morals"*, London, 1957.
- Guyer, P., (ed), *Groundwork of the Metaphysics of Morals: Critical Essays*, Rowman and Littlefield, 1998.
- Höffe, O., *Introduction à la philosophie pratique de Kant*, Vrin 1993.
- Höffe, O., (ed), *Grundlegung zur Metaphysik der Sitten. Ein kooperativer Kommentar*, Vittorio Klosterman, Frankfurt am Main, 1989.
- Kaulbach, F., *Immanuel Kants "Grundlegung zur Metaphysik der Sitten"*, Darmstadt, 1988.
- Körner, S., *Kant's Conception of Freedom*, Proceedings of the British Academy LIII, London, 1967.
- Mureșan, V. *Comentariu la Întemeierea metafizicii moravurilor*, în I. Kant, *Întemeierea metafizicii moravurilor*, Editura Humanitas, 2007.
- O'Neill, O., *Constructions of Reason*, Cambridge University Press, 1989.
- Paton, H. J., *The Moral Law*, Routledge, 1948.
- Paton, H. J., *The Categorical Imperative*, Hutchinson of London 1958.
- Rawls, J., *Lectures on the Moral Philosophy*, Harvard University Press, 2000.
- Ross, D., *Kant's Ethical Theory*, Clarendon, 1954.
- Sullivan, R., *Introduction to Kant's Ethics*, Cambridge University Press, 1994.
- Timmerman, J., (ed), I. Kant, *Grundlegung zur Metaphysik der Sitten*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 2004.
- Williams, T.C., *The Concept of Categorical Imperative*, Clarendon 1968.
- Wolff, P.P., *The Autonomy of Reason. A Commentary on Kant's Groundwork of the Metaphysics of Morals*, New York, Evanston, San Francisco, London, 1973.
- Wood, A., *Kant's Ethical Thought*, Cambridge University Press, 1999.
- T. Hill jr., *Dignity and Practical Reason*, Cornell University Press, 1992.
- J. B. Schneewind, *Inventarea autonomiei*, Polirom, Iași, 2003.
- Flonta, M., Keul, H.K., (ed), *Filosofia practică a lui Kant*, Polirom, 2000.
- Denham, A., Jackson, S.F., *Influența lui Kant asupra filosofiei morale britanice contemporane*, în A. Montefiore, V. Mureșan (ed), *Filosofia morală britanică*, Alternative, 1998.
- M. Flonta, *Kant în lumea lui și în cea de azi*, Polirom, 2006.
- Caygill, H., *A Kant Dictionary*, Blackwell, 1995.
- Eisler, R., *Kant-Lexikon*, Gallimard, 1994.

- V. Mureșan, *Teoria-cadru a criticii rațiunii practice și formulele imperativului moral*, în, "Studii de istorie a filosofiei universale", Editura Academiei Române, 2004.
- V. Mureșan, *Admit excepții legile morale ale lui Kant?*, în M. Dumitru *et alia* (ed), "Filosofia azi", Editura Universității din București, 2005.
- V. Mureșan, *Întemeierea metafizicii moravurilor: reconstrucția argumentului din Secțiunea I*, Analele Universității din București, Anul LIII, 2004.

Comentarii la *Utilitarismul*

- F. Berger, *Happiness, Justice and Freedom*, Berkeley, California, 1984, Part I.
- R. Crisp, *Mill on Utilitarianism*, Routledge, 1997.
- R. Crisp (ed), *J.S. Mill, Utilitarianism*, Oxford University Press, 1998, Editor's Introduction (– Un comentariu succint, pentru începători).
- H. West, *An Introduction to Mill's Utilitarian Ethics*, Cambridge University Press, 2004.
- V. Mureșan, *Utilitarismul lui J. S. Mill*, Paideia, 2002.
- G. Ene (ed), *Filosofia politică a lui J.S. Mill*, Polirom, Iași, 2000.

Principalele opere ale lui R. M. Hare:

- R. Hare, *The Language of Morals*, Oxford University Press, 1952.
- R. Hare, *Freedom and Reason*, OUP, 1963.
- R. Hare, *Moral Thinking. Its Levels, Method and Point*, Clarendon, 1981.
- R. Hare, *Sorting Out Ethics*, Clarendon, 1997.
- R. Hare, *Essays in Ethical Theory*, Oxford University Press, 1989.

R. Hare, *Essays on Political Morality*, Oxford University Press, 1998.
R. Hare, *Bioethics*, Clarendon Press, Oxford, 1993

Lucrări despre filosofia morală a lui R. M. Hare:

Denham, S. F. Jackson, *Influența lui Kant asupra filosofiei britanice contemporane*, în A.. Montefiore, V. Mureșan (ed), *Filosofia morală britanică*, Editura Alternative, București, 1998.
D. Seanor, N. Fotion (eds), *Hare and Critics: Essays on Moral Thinking*, Oxford University Press, 1988.
H. Lando, *Hare's two-levels utilitarianism*, Utilitas, 2000.

Alte lucrări utile de filosofie morală:

J. Rachels, *Introducere în etică*, Editura Punct, București, 2000.
B. Williams, *Moralitatea*, Editura Punct, București, 2002.
W. D. Hudson, *Modern Moral Philosophy*, Macmillan, 1970.
M. Warnock, *Ethics since 1900*, OUP, 1960.
J. Rachels (ed), *Ethical Theory*, OUP, 1998.
R. Misrahi, *Qu'est-ce que l'éthique*, Armand Colin, Paris, 1997.
Z. Bauman, *Etica postmodernă*, Editura Amarcord, Timișoara, 2000.
P. Singer (ed.), *A Companion to Ethics*, Blackwell, 1993 (tradus la Editura Polirom).
M. Canto-Sperber (ed.), *Dictionnaire d'éthique et de philosophie morale*, PUF, 1996.

Reguli pentru compunerea eseului

(citiți R. Solcan, *Eseul filosofic*, Editura Universității din București, 2004)

Eseul este o lucrare scurtă (3-5 pagini), care abordează o problemă precis circumscrisă și probează capacitatea autorului de a analiza problema, de a înțelege și folosi literatura de comentariu, (eventual) de a propune interpretări proprii. Trebuie totuși să plecăm de la premisa că, înainte de a fi original, studentul trebuie să înțeleagă bine cum interpretează *specialiștii* un text filosofic și abia apoi să încerce să-i imite¹. Structura eseului *trebuie* să cuprindă:

1. Introducere (0.5 pag.):

- se precizează clar care e *scopul lucrării* (punctul final al investigației trebuie anticipat aici);
- se precizează succint contextul în care se situează problema tratată;
- se va folosi persoana I singular (asumați-vă ideile !).

2. Cuprins (2-4 pagini):

- dezvoltarea temei propuse;
- lucrarea trebuie *împărțită în paragrafe* (numerotate și purtând subtitluri);
- se va *argumenta* cât mai *clar* teza susținută, criticile vor fi formulate explicit etc.
- se vor face trimiteri bibliografice la subsolul paginii (*footnote*) conform standardului : numele autorului, inițiala prenumelui, dacă e editor se va scrie (ed.), titlul cărții (cu italice), editura, localitatea, anul, pagina (p.). Pentru articole : numele, inițiala prenumelui, titlul articolului (între ghilimele), numele revistei (italice), numărul, anul, pagina.
- ceea ce se apreciază e în primul rând *calitatea argumentării*, nu ineditul impresiilor ori frumusețea limbii (dar și frumusețea limbii, de aceea nu se acceptă eseuri în limbi străine);
- se va cita numai bibliografia *efectiv citită* (la subsolul paginii și, în ordine alfabetică, la final)

3. Încheiere (0,5 pag.):

- rezumatul principalului rezultat obținut.

4) Alte condiții sine qua non:

- textul va fi redactat la computer;
- textul va fi corectat;
- textul va fi redactat numai în limba română;
- plagiatul se pedepsește cu anularea examenului;
- este obligatorie folosirea a cel puțin unei lucrări din bibliografia auxiliară *în limbi străine* (i.e. comentarii);
- toate citatele date în eseu se traduc în limba română;
- textul va respecta regulile gramaticii limbii române și va fi redactat cât mai elegant din punct de vedere stilistic.

N.B. Eseurile care nu respectă riguros aceste condiții formale nu vor fi luate în considerare pentru notare.

¹ Aristotel, fiind întrebat cum pot progresa studenții, răspunse: „Urmărind pe cei înaintați și nu așteptând pe cei înapoiți” (apud D. Laertios).

Regulă de notare:

- 30% din notă - activitatea la seminar (la 4 absențe nemotivate seminarul va trebui refăcut).
- 30% din notă – examen oral la sfârșitul semestrului (o listă de întrebări va fi formulată pe parcurs);
- 40% din notă - eseu.
- la fiecare curs și seminar studenții sunt *obligați* să aibă în față textele analizate; a avea o bibliotecă filosofică personală e obligatoriu.

Subiecte

Există o legătură între structura universității din vremea lui Kant și diviziunea sa a disciplinelor filosofice ?

Planul IMM.

Explicați pe textul Pref. 1-7 diviziunea disciplinelor filosofice la Kant (cu textul integral în față).

Relația dintre conceptele kantiene de “voință” și “rațiune practică” (II, 12).

Ce înseamnă a *acționa rațional* în limbajul lui Kant?

Distincția dintre a acționa “conform datoriei” și “din datorie” – comentată cu textul integral în față (I, 9-13).

Sunt blamabile (imorale) acțiunile “conforme datoriei”?

Consecințele acțiunii sunt complet indiferente lui Kant?

Deontologismul kantian vs. consecinționism.

Este etica lui Kant o etică masochistă (dacă vrem să fim morali trebuie să ne suprimăm pasiunile, înclinațiile)?

Distincția dintre imperative categorice și imperative ipotetice (pe text); ce înseamnă “forma”, respectiv “materia” imperativelor?

Tipuri de persoane după gradul pornirii de a încălca legea morală.

Distincția conceptuală “homo phaenomenon”/“homo noumenon”; la ce servește ea în teoria etică? (pe text).

Distincția kantiană dintre “maximă”, “lege obiectivă”, “datorie”, “imperativ categoric”.

Semnificația conceptului de “formulă” a principiului suprem al moralității.

Care e “formula” Psm? (după orice comentator vreți)

Ce înseamnă că etica lui Kant e o etică a autonomiei?

Reconstituiți exact (după modelul de la curs, la alegere) un exemplu de aplicare a FLN.

Reconstituiți exact (după modelul de la curs, la alegere) un exemplu de aplicare a FU.

Meritele și limitele teoriei etice a lui Kant.

Contextul istoric în care a apărut utilitarismul (v. *Autobiografie* și V.M., *Utilitarismul lui J. S. Mill*)

Distincția “știință”/ “artă”; “arta vieții” și “sectoarele” ei (pe textul *Syst.* din EE).

Structura principiului utilității (EE, II, 2; II, 10).

Exemplul cu salvarea de la înec (II, 19) îl opune sau nu pe Mill lui Kant?

Variante de utilitarism după teza consecinționistă.

Variante de utilitarism după teza hedonistă.

Specificul utilitarismului millian.

Care este sensul acțiunii *morale* la Mill (dar al acțiunii *oportune*, dar al persoanei *nobile*)?

Diferența dintre procedura de decizie a lui Bentham și cea a lui Mill (comentați II, 24-25).

Care sunt diferențele dintre evaluarea morală, estetică și de oportunitate a unei acțiuni?

În ce constă pluridimensionalitatea evaluării acțiunilor și politicilor în cadrul teoriei utilitariste a lui Mill? Găsiți exemple.

În ce constă proiectul unificatorist al lui Hare? v. V. Mureșan (ed), *Filosofia morală a lui Hare*, studiu introductiv.

Taxonomia teoriilor meta-etice după Hare: explicarea sumară a fiecărei poziții; sinteza propusă de Hare la nivel meta-etic.

Caracterizați proprietățile prescriptivității, universalizabilității și dominanței propozițiilor morale în viziunea lui R. M. Hare.

Cum e prezentă metoda observatorului ideal în teoria lui Hare?

Caracterizați cele două niveluri ale gândirii morale (la Hare) și relația dintre ele.

Comparați cele două niveluri ale gândirii morale (Hare) cu teza lui Mill privind importanța “principiilor secundare” în evaluarea morală.

În ce constă **testul** furnizat de teoria lui Hare? (exemplificări din *Bazele filosofice ale eticii psihiatrice*)

Ce este „principiismul” comparativ cu eticile teoretice?